

JADRANKA NERALIĆ

*Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR – 10000 Zagreb
neralic@yahoo.it*

»PENSIONEM ANNUAM DUCENTARUM ET QUINQUAGINTA
LIBRARUM MONETE IN ILLIS PARTIBUS CURRENTIS,
ANNIS SINGULIS QUOAD UIXERIT PER ABBATEM DICTI
MONASTERII INTEGRÉ ET EFFICACITER PERSOLUENDARUM«:
¹OBVEZE OPATA DALMATINSKIH BENEDIKTINSKIH OPATIJA
PREMA APOSTOLSKOJ KOMORI U 15. STOLJEĆU

UDK: 930.25(456.31):271.1-9(497.5-3 Dalmacija)»14«
Izvorni znanstveni rad

Na osnovi rezultata istraživanja provedenih na gradivu raznih arhivskih serija fondova Apostolske komore i Apostolske kancelarije za 15. stoljeće pohranjenom u Vatikanskom tajnom arhivu, razmatraju se kronologija imenovanja opata i komendatora na dalmatinskim benediktinskim opatijama, financijske obveze koje su imali prema Apostolskoj komori i Kardinalskom zboru te razmjeri štete koja je nanesena lokalnoj zajednici. Rezultati dobiveni tijekom istraživanja u središnjem arhivu Katoličke crkve, dopunjeni su podacima objavljenima u suvremenim radovima o benediktinskim opatijama u Hrvatskoj.

Ključne riječi: Apostolska komora, benediktinske opatije, Dalmacija, kardinali Barbo (Petar i Marko), komenda, obeštećenje, zlatni floren

Key words: Apostolic Chamber, Benedictine abbeys, Dalmatia, cardinals Barbo (Pietro and Marco), commendum, pension, golden florin

U hrvatskoj je historiografiji sustav komenda dalmatinskih benediktinskih samostana još uvijek nedovoljno istražen, a nedovoljno su nam poznati i vremenski okviri u kojem je nastao te razmjeri šteta i posljedice koje je donio redovničkim zajednicama. Premda su status

¹ Citat u naslovu preuzimam iz molbe u formi »motu proprio« kardinala naslovne rimske crkve sv. Lovre in Lucina, francuza Simona Cremauda († 15. prosinca 1422.), kojeg je papa Ivan XXIII. imenovao kardinalom 13. travnja 1413. godine (*ASV, Reg. Suppl.* 146, f. 270v). O crkvenoj karijeri kardinala Cremauda, od imenovanja aleksandrijskim patrijarhom 17. ožujka 1391. godine, nadbiskupom Reimsa 2. srpnja 1409. godine, kardinalom sv. Lovre i biskupom Poitiersa (*EUBEL* 1913, I: 33, 43, 82, 419). Ovo je uobičajena pravna formula srednjovjekovne Apostolske kancelarije u molbama i pismima kojima se traži i dodjeljuje godišnje obeštećenje za kardinala koji se odriče neke nadarbine ili samostana u korist nekoga drugog kandidata.

i funkcije komendatarnog opata određeni kanonskim pravom i uvjetima detaljno opisanim u dekretu o imenovanju,² vrlo malo znamo i o pravnim aspektima sustava. Međutim, do unatrag tridesetak godina sustav komenda bio je nedovoljno istražen i u drugim europskim historio-grafijama.

Naime, sustav je postao središnja tema rasprava i traktata kanonskih pravnikâ i zakonodavaca o financijskim »nepodopštinama« papa i Rimske kurije na štetu benediktinskih redovničkih zajednica širom Europe već tijekom 16. stoljeća, a njihovo zanimanje nije jenjavalo niti tijekom 17. i 18. stoljeća. Intrigantan je raspon mišljenja, stavova i argumenata - od protivnika koji su iznosili sve njegove loše strane, preko onih koji su ga smatrali neophodnim zlom, do branitelja sustava komenda koji su ga opravdavali. Tako je profesor kanonskog prava na brojnim francuskim sveučilištima Pierre Rebuffi (Montpellier, 1487.- Pariz, 1557.) u Lyonu 1553. godine objavio traktat *Praxis beneficiorum*. U poglavlju o komendama iznio je izrazito negativne stavove³ koji će tijekom sljedeća dva stoljeća značajno utjecati na autore koji razmatraju papinu ulogu u dodjeljivanju crkvenih nadarbina. Najpotpuniji traktat koji pomiruje pozitivne i negativne stavove o komendama objavio je 1758. godine u Parizu Jean Jacques Piales pod naslovom *Traité des commandes et des réserves, ou des provisions des bénéfices*. Preuzimajući stavove pravnikâ Louisa Thomassina (1619.-1693.), Claudea Fleuryja (1640.-1723.) i Louisa d'Hericourta (1687.-1752.), Piales zaključuje kako su komende potakle na brojne zloporabe, ali same po sebi nisu bile najveće zlo. Premda su bile mnogobrojne, one redovnicima nisu oduzele ništa što im nije bilo neophodno, a nakon isplate svih davanja ostajalo bi im dovoljno za dostojno izdržavanje.⁴

Imajući u vidu važnost teme, suvremena je literatura o sustavu komenda još uvijek prilično rijetka. Treće dopunjeno izdanje prestižnog *Lexikon für Theologie und Kirche (LTK)*⁵ te *Lexicon des Mittelalters (LM)*⁶ citiraju tek dva izvora: vrlo iscrpan pravno-povijesni članak R. Laprata u *Dictionnaire de Droit Canonique (Dictionnaire)*⁷ te nekoliko stranica iz još uvijek vrijedne povijesti benediktinskog reda u sedam svezaka iz pera belgijskog povjesničara Philiberta Schmitza (SCHMITZ 1942-1956). Za područje Mletačke Republike tijekom 16. i 17. stoljeća veliku novost u razmatranjima o komendama i crkvenoj politici predstavlja opsežna studija Anne Pizzati naslovljena *Commende e politica ecclesiastica nella Repubblica di Venezia tra '500 e '600*.

O komendama vezanim uz dalmatinske benediktinske opatije najviše ćemo sporadičnih vijesti naći u dragocjenim manjim radovima te nezaobilaznoj povijesti benediktinskog reda u Hrvatskoj autora Ivana Ostojića (OSTOJIĆ 1941; 1963, 1964, 1965; 1969:399; 1973: 583-598.).⁸

² Već su se u trenutku imenovanja biskupa, odnosno opata na Konsistoriju u prisutnosti pape i kardinalskog zbora izdavale *bullae provisionis* ili *bullae confirmationis*, a novoimenovani bi se nadarbenik već od 13. stoljeća morao osobno ili preko posrednika, *procurator*, obvezati na jednokratnu uplatu zajedničke pristojbe (*commune servitium*) u iznosu jedne trećine procijenjenoga godišnjeg prihoda. Izvršavanje ove obveze strogo se kontroliralo, a dužnik bi zbog neplaćanja mogao upasti u kaznu izopćenja. Prikupljeni se novac dijelio na dva dijela: jedna je polovica odlazila Apostolskoj komori, dok su drugu u Komori kardinalskog zbora među sobom razdijelili kardinali nazočni na konsistoriju na kojem je imenovan novi kandidat.

³ Prema izdanju objavljenom u Lyonu 1594., poglavlje »De Commende« nalazi se na str. 132-136. Tako o komendatorima kaže »sicut bona pauperum devorant, ita daemones devorabunt illos comestores, nisi resipiscant«.

⁴ Opširan pregled pravnih traktata donosi A. Pizzati (PIZZATI 1997).

⁵ col. 211.

⁶ col. 1278-1279.

⁷ col. 1029-1085.

⁸ Bibliografiju radova don Ivana Ostojića priredio je Stanko Ostojić.

Sustav komenda teško je razumjeti bez poznavanja konteksta papinskih provizija na nadarbine, odnosno na neposredno imenovanje iz Rima na ispražnjene nadarbine. Ono se postupno počelo ostvarivati od početka 12. stoljeća, a do sredine 15. stoljeća za sve je samostane regulirano odredbama kanonskog prava. Imenovanje i postavljanje opata je od 14. stoljeća prešlo u nadležnost pape i Kardinalskog zbora jer ulazi u skupinu velikih nadarbina, *beneficia maiora*, o kojima se odlučuje na tajnom konsistoriju.⁹ Najprije su na ovaj način postavljeni opati u opatijama pod neposrednom papinom zaštitom, a do preuzimanja velikih opatija došlo je u većem broju tek u 15. stoljeću, kada se pojavljuje sustav komenda, odnosno privremeno povjeravanje na upravu, u početku nekom redovniku, a kasnije svjetovnom svećenstvu (OSTOJIĆ 1941: 6). U našoj se historiografiji ova pojava objašnjavala kao nužnost zbog slabljenja redovničke discipline, međutim, ne treba zaboraviti da je upravo Apostolska komora postavljanjem komendatora za sebe i Kardinalski zbor osiguravala značajna financijska sredstva.

IZBOR I IMENOVANJE OPATA

Kao i u slučaju izbora biskupa, čini se da su i u slučajevima izbora opata barem još u prvim desetljećima 15. stoljeća neki samostani dobili priliku da sami u krugu svojih redovnika izaberu kandidata čiju će kandidaturu istaknuti pred papom, dok su drugi gotovo bez pogovora morali prihvatiti papinog kandidata. Tako je nakon smrti izvan Kurije (dakle, izbor opata nije automatski u papinim rukama, kao što bi se dogodilo da je umro u Kuriji, odnosno u Rimu) posljednjeg opata Nikole koji je umro u vrijeme sedisvakancije u Kuriji (*per ipsius Nicolai abbatis obitum qui Apostolica tunc Sede vacante extra romanam Curiam debitum nature persolvit*) konvent splitskog samostana sv. Stjepana pod borovima sazvaio za određeni dan sve one koji su dužni i voljni sudjelovati u izboru novog opata. Oni su složno i jednoglasno izabrali Ivana, redovnika u samostanu sv. Stjepana, koji je već zaređen u nižim redovima. Ivan je izbor prihvatio i s njime se složio, a zatim u Rimu na tajnom konsistoriju pred papom Martinom V. i Kardinalskim zborom izbor i obrazložio. Papa je ispit podobnosti povjerio kardinalu sv. Klementa Brandiju Castiglioneu (1350.-1443.) (NOWAK 2011),¹⁰ koji je u svom izvješću pohvalio brojne Ivanove kvalitete i zajedno s ostalim kardinalima okupljenima na konsistoriju potvrdio izbor. O ovom su imenovanju isprave upućene redovnicima i podanicima samostana sv. Stjepana, splitskom nadbiskupu koji je njegov metropolita te ugarskom kralju Sigismundu.¹¹

U arhivskim su serijama Vatikanskoga tajnog arhiva najbolje dokumentirana zamršena imenovanja opata dvije najbogatije dalmatinske opatije, sv. Krševana u Zadru i sv. Ivana Krstitelja u Trogiru, a precizno upotpunjuju dosadašnje poznavanje kronologije.

Prema dokumentima dostupnima u vrijeme nastajanja drugog sveska monumentalnog djela *Benediktinci u Hrvatskoj* (OSTOJIĆ 1964: 269-274) Ivan Ostojić je u poglavlju o samostanu sv. Ivana Krstitelja u Trogiru zapisao:

»Kralj Ladislav Napuljski 1403. godine bio je dao opatiju u komendu splitskom nadbiskupu Pelegrinu Aragonskom, a 1425. godine susrećemo na njezinu čelu kardinala Jordana Ursinija. Zbog negodovanja Trogirana prema komendi papa je Martin V. god. 1425. ponovno stavio na čelo zadužbine opata redovnika, u osobi benediktinca Petra iz Mletaka. Poslije ovo-ga Petra iz Mletaka došao je na upravu Sv. Ivana redovnik Nikola (*D. Fr. Nicolaus*). Ovaj je

⁹ O raznim vrstama crkvenih nadarbina vidi opširnije u NERALIĆ 2007: 101 – 111.

¹⁰ Kardinal Castiglione je tijekom svog boravka u Ugarskoj postao blizak prijatelj kralja Sigismunda, a 1431. godine upravo ga je on okrunio kraljem Rimljana u milanskoj crkvi sv. Ambrozija.

¹¹ *ASV, Reg. Lat.* 204, ff. 280v-282r: Firenze, 23. kolovoza 1419. godine.

Nikola (1437-1452) bio vrlo uvažen u Trogiru. Vjerojatno je to onaj Nikola koji je u papinu pismu 1425. godine nazvan *f u t u r s a b b a s*. On je više godina vodio upravu trogirске biskupije u ime triju biskupa koji su malo ili nimalo rezidirali u Trogiru. Za nj pripovijeda žiće sv. Ivana Trogirskog da ga je svetac čudom ozdravio. Nikola je posljednji regularni opat, što ga mi ovdje poznajemo. Možda je odmah poslije Nikole, a svakako već u XV stoljeću, nestalo benediktinaca iz Trogira. S monasima je nestao i arhiv opatije. ... Od 1468. godine, jer je beneficij gradske zadužbine Sv. Ivana Krstitelja bio među unosnijim u Dalmaciji, držali su ga u stalnoj komendi razni biskupi, nadbiskupi i kardinali. Prvi je po redu splitski nadbiskup Lovre Zane (1468-1478). Njemu je prigodom papina imenovanja odmjerenja razmjerno visoka taksa od 110 forinta, koja se održala i u XVI stoljeću.«

Tri pisma pape Martina V. u seriji Lateranskih registara,¹² tri molbe, *supplica*, upućene njegovoj Kuriji¹³ te brojne potvrde o uplati odgovarajućih pristojbi Apostolskoj Komori rasvjetljavaju zbivanja oko izbora novog opata koja su uslijedila nakon smrti opata Stjepana, s uglednim protagonistima - kardinal Jordan Ursini, Petar iz Mletaka i Nikola - o kojima je Ostojić dao prve podatke.

Još je za Stjepanova života papa Ivan XXIII. (Baldassarre Cossa, izabran za papu u pizanskoj liniji, u Bologni 17. svibnja 1410.- †1415.) benediktincu Petru Brancu iz venecijanskog samostana San Giorgio Maggiore obećao mjesto opata sv. Ivana Krstitelja. Međutim, nakon Stjepanove smrti odlukom u formi *motu proprio*¹⁴ na komendatarnu upravu dodijelio ga je kardinalu Giordanu Orsiniju (kardinal biskup Albana i *poenitentiarius major*, † 29. svibnja 1438.). U međuvremenu su i redovnici za svog opata složno i jednoglasno izabrali Nikolu Lovrina iz Trogira, koji je uz prethodno dobivenu posebnu dozvolu Apostolske stolice iz dominikanskog prešao u benediktinski red i neko vrijeme za uprave opata Krševana Soppe (1390.-1419.) živio u zadarskom samostanu sv. Krševana. Izabran i posvećen, Nikola je preuzeo upravu samostanom i počeo ubirati njegove prihode, tada procijenjene na 300 dukata. Njegov zastupnik u Kuriji, Mihovil Teodorov iz Splita, imenovan 11. srpnja 1425. godine kod bilježnika Bartolomeja, sina pokojnog ser Thomasija iz Venecije, Apostolskoj je komori već 14. prosinca uplatio svotu od pedeset zlatnih florena *pro servitiis communibus*.¹⁵ No papa je 18. ožujka 1425. godine auditoru Svete Rote, magistru Bartolomeju Guizardiju (Guischardiju) (GILLES 1955: 335, br. 43)¹⁶ povjerio rješavanje spora povodom tužbe kardinala Orsinija

¹² *ASV, Reg. Lat.* 255, ff. 306v-307v od 18. ožujka 1425.; *Reg. Lat.* 255, ff. 264r-265r od 4. lipnja 1425., i *Reg. Lat.* 271, ff. 211v-213r od 22. ožujka 1427. godine.

¹³ *ASV, Reg. Suppl.* 185, f. 273r-v od 22. svibnja 1425., *Reg. Suppl.* 192, f. 50r-v od 18. studenog 1425. i *Reg. Suppl.* 209, f. 60r-v od 22. ožujka 1427.

¹⁴ Ova je klauzula u prvo vrijeme označavala da je papa prema vlastitom nahodjenju, vođen samo svojom vlastitom voljom, a ne kao odgovor na molbu kandidata, na nagovor, preporuku ili savjet nekog kardinala ili kurijalnog službenika, odlučio dodijeliti neku milost, *gratia*. Stoga podnositelj *motu proprio*-molbe ne sastavlja molbu prema uobičajenoj formi *pluralis reverentiae* (*Supplicat Sanctitati Vestre devotus orator Vester*) nego je papa sastavlja sam u prvom licu. Ova klauzula podnositelju daje izvjesnu prednost pred drugim kandidatima koji se za nadarbinu natječu s »običnim« formularom i pred drugim molbama s istim datumom bez ove formule, a osigurava mu i valjanost provizije neovisno o podacima koje u molbi navodi. To znači da bezuvjetno navođenje istinitih podataka u ovoj vrsti molbe nije obvezno. Praktično to za kandidata znači da, ukoliko se ustanove eventualne netočnosti ili pogrešno navedeni podaci, njegova molba neće biti odbačena kao nevažeća te da nije obvezan podnositi novu molbu u kojoj će pogrešne navode ispraviti i tako izgubiti dragocjeno vrijeme. Posebni će službenik, *referendarius*, provjeriti odgovara li molba formalnim zahtjevima i odnijeti je papi na uvid i potpis. Papa će je parafirati formulom: *fiat ut petitur* i svojim posebnim znakom - od samog početka registriranja molbi u za to predviđene registre, radi se o inicijalu njegovoga krsnog imena. U slučajevima kada njegov osobni potpis nije bio moguć, na primjer u slučaju bolesti, molba bi bila odobrena i formulom *concessum in presentia domini nostri pape*.

¹⁵ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. comm. 3, ff. 104v-105r; te potvrda o uplati u: *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol.60, f. 144v.

¹⁶ Doktor kanonskog prava Bartolomej Guichardi se kao auditor spominje od 15. listopada 1407. godine, a svoju je aktivnost nastavio tijekom pontifikata Martina V. koji ga je 29. studenoga 1428. godine imenovao biskupom Orangea. Umro je prije 2. listopada 1430. godine kada ga je na biskupskoj stolici naslijedio Guilelmus Aragonus, također auditor apostolske palače.; EUBEL 1913, I: 118.

koji je već nešto ranije na komendatarnu upravu podnio ostavku, pa je 4. lipnja iste godine samostan dodijeljen Petru Branco.¹⁷ Sada je Nikola Lovrin podnio tužbu auditoru Guizardiju protiv novoga papinog kandidata u igri. Budući da spor nije riješen niti nakon gotovo dvije godine, Petar Branco je podnio ostavku, mjesto opata je postalo ispražnjeno pa je 22. ožujka 1427. godine papa konačno mogao potvrditi imenovanje trogirana Nikole Lovrina. On će na mjestu opata i generalnog vikara trojice trogirskih biskupa ostati sve do smrti, nešto prije 16. srpnja 1468. godine kada je papa Pavao II. za opata najprije imenovao svog nećaka, kardinala Marka Barba.¹⁸ A samo nekoliko mjeseci kasnije je obećanje o uplati pristojbi u ime novog upravitelja, splitskog nadbiskupa Lorenza Zane (1452.-1473.)¹⁹ u Apostolskoj palači u Rimu podnio njegov zastupnik Battista de Zucheretis, klerik iz Novare i bilježnik u Apostolskoj komori. Samostan je u tom trenutku oporezovan sa 110 zlatnih florena.²⁰ Lorenzo Zane je i nakon premještanja za biskupa u Bresciu u veljači 1478. godine, ostao komendatarni upravitelj pa je 16. ožujka 1478. godine njegov zastupnik *Aloisius de Campania*, bilježnik u Apostolskoj komori, na ime pristojbi za Apostolsku komoru i Kardinalski zbor uplatio svotu od 150 zlatnih florena.²¹ Godine 1488. apostolski je abrevijator *Aloysius de Maffeis* uplatio pristojbu u iznosu od 110 zlatnih florena za novoga komendatarnog upravitelja Franju Zanea.²²

Sin zadarskog patricija Krševana Krišave, doktor kanonskog prava i redovnik u mletačkom samostanu sv. Nikole na Lidu, Petar Krišava je postao opatom sv. Krševana na kraju neugodne situacije u kojoj se samostan našao nakon mletačkog osvajanja Zadra 1409. godine, kada je iz grada protjeran opat Krševan Soppe (PRAGA 1929), koji je preko svoga pravnog zastupnika, klerika Giovanozza de Coronata iz Beneventa podnio ostavku na mjesto opata tek 1419. godine. I u slučaju samostana sv. Krševana mjesto opata najprije je rezervirano drugom kandidatu. Martin de Ortha iz Napulja neko je vrijeme i ubirao plodove, a 5. je svibnja 1421. godine, nakon njegova odreknuća²³ imenovan Petar Krišava. Isprava je objavljena 7. svibnja 1421. godine i upućena redovnicima, svim vazalima samostana te zadarskom nadbiskupu.²⁴ Krišava je 15. svibnja dobio dozvolu da bude zaređen u crkvene redove izvan kanonski određenog vremena te posvećen za opata.²⁵ I sam je dužd dana 12. lipnja 1421. godine pismom obavijestio nadbiskupa i redovnike samostana o ovom izboru (LJUBIĆ 1887: 141, br. 262 (558))!²⁶ Kako zbog odreknuća Martin *de Ortha* ne bi trpio štetu, određeno je da će mu opat Krišava

¹⁷ Doista, »religiosus vir dominus frater Petrus Branco« je upravo kao opat samostana sv. Ivana Krstitelja u Trogiru Apostolskoj komori već 18. lipnja 1425. godine uplatio svotu od pedeset zlatnih florena na koju je samostan oporezovan. *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. comm. 3, f. 89r-v i Oblig. comm., 4, f. 105 za cjelokupni iznos »unius minuti servitii«; te potvrda o uplati u *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 60, f. 131r.

¹⁸ Ovo je papino pismo o imenovanju zabilježeno u: *ASV, Reg. Vat.* 529, ff. 111v-113r. EUBEL 1913, II: 15: »Marcus Barbus, nepos, episcopus Vicentin., patriarcha Aquileg., titl. S. Marci, dein. 1478. Nov. 6. ep. Prenestin., obitus 1491 mart. 11«. Papa Pavao II. je svome nećaku nepunu godinu dana nakon imenovanja za kardinala dodijelio u komendu benediktinski samostan sv. Mihovila (!) u Trogirskoj biskupiji čiji je godišnji prihod iznosio 40 malih turonskih libara (*ASV, Reg. Suppl.* 627, ff. 133v-134r: Rim, 16. srpnja 1468. godine).

¹⁹ Imenovanje Lorenza Zane splitskim nadbiskupom od 5. lipnja 1452. godine zabilježeno je u: *ASV, Reg. Lat.* 480, ff. 160v-162r; EUBEL 1913, II: 240: (27 an. agens. Fit rector Patrimonii c. 1470. Qui in part. Hierosol. promotus 1458. mart. 13. se obligat ad solv. serv. comm. et pro illa eccl. (2000 fl.) et pro mon. s. Steph. O.S.B. Spalaten. sibi simul in comm. concesso (33 1/3 fl.). Cfr. Obl. 79.149. Hoc mon. antea Bessarion S.R.E. card. in comm. obtinuerat.)).

²⁰ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. comm. 9, f. 132r od 28. siječnja 1469. godine.

²¹ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 84 A, f. 33r.

²² *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 84 A, f. 108r.

²³ *ASV, Reg. Lat.* 217, ff. 288v-289r.

²⁴ *ASV, Reg. Lat.* 217, ff. 135v-136v.

²⁵ *ASV, Reg. Lat.* 212, f. 5v.

²⁶ 1421. 12. giugno: Decreto ducale, che partecipa l'elezione fatta dal papa di D. Pietro di Crissava in abbate superiore del monastero di S. Grisogono.

i njegovi nasljednici u dva godišnja obroka uplaćivati obeštećenje, *pensio*,²⁷ u iznosu od 150 florena od ukupnih prihoda samostanske menze.²⁸ Budući da je *pensio* uglavnom iznosila jednu trećinu godišnjih prihoda može se izračunati da je prihod samostana dvadesetih godina 15. stoljeća iznosio oko 500 florena.

Nakon opatove smrti izvan Kurije papa Nikola V. (Tommaso Parentucelli, 1447.-1455.) je upravu samostana povjerio kardinalu Petru Barbu (nećaku pape Eugena IV., kardinalu đakonu sv. Marije Nove, budućem papi Pavlu II.), koji je o imenovanju dobio odgovarajuće isprave i preuzeo upravu.²⁹ Neposredno nakon preuzimanja pontifikata papa Pio II. (Aenea Silvio Piccolomini, 1458.-1462.) je odlučio dokinuti komendatarnu upravu nad samostanom, stoga je kardinal Barbo podnio ostavku (*cessio*). Kako radi toga samostan ne bi trpio daljnju štetu, odlučio je papa na mjesto opata postaviti rođaka zadarskog nadbiskupa Lovre Veniera (1428.-1449.), kanonika metropolitanskog kaptola i zadarskog patricija Deodata Petrovog Veniera, koji je u odgovarajućoj kanonskoj dobi zaređen za svećenika, a čim položi zavjete benediktinskog reda postat će opatom.³⁰ Kardinal Filip Calandrini³¹ dobio je papin nalog da izvrši ovo imenovanje (EUBEL 1913, II: 11).

Nakon smrti izvan Rimske kurije opata šibenskog samostana sv. Nikole u Luci Stjepana Biličića, papa Nikola V. je na konsistoriju održanom 19. svibnja 1454. godine u prisutnosti trinaestorice kardinala novim opatom imenovao dominikanca Jurja Mihovilova (OSTOJIC 1965: 299; SOLDO 1966: 310).³² Šibenskog je biskupa (nekako u ovo vrijeme umro je biskup Juraj Šišgorić, a 26. srpnja je Urban Vignati imenovan novim biskupom)³³ ovlastio da o kandidatu provede informativni postupak te ga, bude li njime zadovoljan, postavi za opata. Prema podacima koje posjeduje Apostolska komora samostan raspolaže godišnjim prihodom od 100 zlatnih florena. U svome će novom samostanu nositi habit i ponašati se u skladu s pravilima benediktinskoga reda.³⁴ Juraj Mihovilov se već 28. lipnja 1454. godine osobno obvezao na uplatu svote od 50 florena na koju je samostan oporezovan kao zajedničku pristojbu te na pet malih uobičajenih pristojbi.³⁵

Samostan sv. Petra na Pagu je po papinoj proviziji u komendatarnu upravu krajem 1481. ili početkom 1482. godine dodijeljen zadarskom kleriku Jurju *de Baronellis*. On je 19. studenoga 1487. godine preko svojih zastupnika zadarskog građanina Antuna *de Cisirellisa* i klerika

²⁷ Tehnički izraz *pensio* u pravno-povijesnoj terminologiji na latinskom jeziku (*Pension, Entschädigung* na njemačkom; *pension* na engleskom, odnosno *pensione, sostegno* na talijanskom jeziku), na hrvatskom u ovom radu prevodim riječju obeštećenje, jer se doista radi o obeštećenju ili odšteti koju novoimenovani nadarbenik obećaje uplaćivati u korist vlasnika koji se nadarbine odriče.

²⁸ *ASV, Cam. Ap.*, Annatae, 1, f. 283r od 5. siječnja 1422. godine.

²⁹ *ASV, Reg. Vat.* 406, ff. 244v-245r. Kardinal Petar Barbo je u Zadar poslao klerika iz Perugie i abrevijatora apostolskih pisama Nikolu *de Naisa*, i svog brata Pavla Barba koji su u njegovo ime preuzeli posjed samostana. Ispravom od 19. rujna 1448. godine određeni su propisi koji će ubuduće vrijediti za samostanski život i upravu. Povjerivši nadzor nad samostanom zadarskom nadbiskupu, napustili su Zadar. Samostan je na upravu predan redovnicima 27. ožujka 1449. godine, a sastavljen je i inventar samostanskih dobara – crkvenog posuda, namještaja, ruha, knjiga u knjižnici. Notarski arhiv, Nicolaus Benedicti, Instrumenta, Busta I, fasc. 12. ff. 27r-v. Prema: KOLANOVIĆ 1983: 59-60, 78-84; OSTOJIC 1964: 49-50.

³⁰ *ASV, Reg. Lat.* 539, ff. 127r-128r: Rim, 3. siječnja 1459. godine. Vidi: KOLANOVIĆ 1983: 61.

³¹ Brat pape Nikole V., Filip Calandrini († 18/24. srpnja 1476.) je 20. prosinca 1448. g. imenovan kardinalom sv. Suzane, biskupom Albana 14. listopada 1468., a biskupom Porta 30. kolovoza 1471. godine. Bio je i veliki penitencijar sudišta Svete Penitencijerije.

³² Juraj (ili Grgur) Mihovilov, doninikanac i biskup. vikar, 1454-1480.

³³ *ASV, Reg. Lat.* 492, ff. 40v-42r.

³⁴ *ASV, Reg. Vat.* 429, ff. 186v-187v.; THEINER 1863: 412-413, br. 587.

³⁵ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 76, f. 120r.

Diana de Matana iz Ferrare u papine ruke dragovoljno podnio ostavku. Kako bi se samostanu prištedila daljnja šteta, papa Inocent VIII. ga je dodijelio Petru Maurocenu s obrazloženjem kako će ovi prihodi pomoći uzdržavanje u službi. U svojoj je molbi klerik Petar Mauroceno (OSTOJČ 1965: 291) iz Venecije naveo kako je rođen u obitelji plemenitih roditelja, od oca Francesca Maurocena, te da mu je 12 godina!! A godišnji je prihod samostana procijenjen na svega 24 florena! Od mladog će upravitelja papini izvršitelji zatražiti polaganje zavjeta vjernosti, čiji je formular priložen papinom pismu. Primljeni zavjet oni će zapečatiti svojim pečatima i što prije po nunciju vratiti papi.

OBEĆANJA O UPLATI PRISTOJBE – BANKE - NEMOGUĆI ROKOVI - POTVRDE

Jednako kao i novoimenovani biskupi i opati koji preuzimaju upravu svog samostana dužni su Apostolskoj komori podnijeti obećanje o uplati pristojbi, a opati dalmatinskih samostana često su takve financijske izdatke jedva izvršavali prema ugovorenim terminima.

Neki od opata svoje su obveze prema Komori izvršavali preko poznatih banaka koje djeluju u službi Kurije. Tako je 10. veljače 1422. godine opat Petar Krišava preko banke firentinskih trgovaca Cosima i Lorenza de' Medici i njihovih partnera nakon isteka dogovorenog roka uplatio svotu od 75 florena, koja je bila tek dio pristojbi koje je bio dužan platiti. I opat samostana sv. Kuzme i Damjana Petar Praskvić (OSTOJČ 1965: 297)³⁶ uplatio je svoje pristojbe preko banke *de Medici*. Dana 5. lipnja 1421. godine uplatio je prije dogovorenog roka kao konačnu uplatu svih svojih pristojbi svotu od 18 zlatnih florena, 9 solida i 1 denara.³⁷ Banku trgovaca Cosima i Lorenza *de Medici* izabrao je za svoju uplatu i novoizabrani opat splitskog samostana sv. Stjepana pod borovima Dujam (OSTOJČ 1965: 302)³⁸ koji je 25. siječnja 1434. godine uplatio 19 zlatnih florena, 22 solida i 3 denara na ime konačne uplate svojih pristojbi iako mu rok još nije istekao.³⁹

Jednako kao i njihovi kolege biskupi, opati su vrlo često tražili produženje rokova i odgodu plaćanja ovih pristojbi. U arhivu samostana sv. Krševana čuvala se u vrijeme Šime Ljubića (originalna?) isprava koju je izdala Apostolska komora. Gotovo dvije godine nakon obavljenog izbora, 6. ožujka 1423. godine Komora je odobrila odgodu plaćanja. Tek je 11. svibnja 1439. godine izdala potvrdu da je opat Krišava prema njoj izvršio sve svoje godišnje financijske obveze (LJUBIĆ 1887: 142).⁴⁰ U tom je periodu Petar Krišava više puta sa zakašnjenjem uplaćivao ili pak tražio produžetak rokova uplate: 7. ožujka 1423. godine kastelanski je biskup Marko Lando (EUBEL 1913, I: 171)⁴¹ prije isteka dogovorenog roka u njegovo ime (OSTOJČ 1965: 284)⁴² uplatio svotu od 40 florena. Zbog velikih je financijskih poteškoća u kojima se nalazio njegov samostan, zatražio i dobio produžetak roka sve do predstojećeg blagdana sv. Mihovila (29. rujna).⁴³ Nakon isteka dogovorenog roka, 15. je travnja 1424. godine za-

³⁶ *Petar Praskvić, de Prascui ili Prasqui: 1419-1426.*

³⁷ *ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 62, f. 77v.*

³⁸ *Dujam Matijev Papalić, prije opat u Komiži, 1433-1434.*

³⁹ *ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 74, f. 32r.*

⁴⁰ 1423. 10 marzo: Proroga accordata dalla camera apostolica al monastero per pagamento del contributo. Cassetta XXIII. ad n. 338.; n. 297 (582) 1439. 11 maggio: Attestato della camera apostolica a favore del monastero durante la priorità di Dn. Pietro Crissava d'aver soddisfatto all'annuale corrisponsione. Cassetta XXIII. ad n. 338.

⁴¹ *Marcus Lando episcopus Castellanensis 1417 Dec. 15 – 1425.*

⁴² *Petar Kršavić (de Chrissavis ili Cressavis, de Crisanis, Chrisavus, de Cressava, de Crissava, de Cressana), doctor decretalium, monah Sv. Nikole na Lidu, Zadranin, 1419-1447.*

⁴³ *ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 62, f. 148r.*

tražio novi produžetak koji je odobren do blagdana Svih svetih (1. studenoga),⁴⁴ a 15. veljače 1425. mu je odobren novi rok do sljedećeg blagdana Svih svetih.⁴⁵ Nakon isteka dogovorenog roka, nadbiskup Blaž Molino⁴⁶ je 12. prosinca 1426. godine preko banke firentinskih trgovaca Leonarda *de Albertisa* i partnera za njega uplatio svotu od 116 zlatnih florena, 26 solida i 3 denara.⁴⁷ Posljednji je put zabilježen 18. veljače 1427. godine, kada je, nakon što je obrazložio svoje teškoće i zatražio produžetak, dobio dozvolu da pristojbe uplati do sljedećeg blagdana rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja).⁴⁸ Kakve je financijske poteškoće imao opat Deodat Venier (OSTOJIC 1965: 284)⁴⁹ nakon što je komendatarnu upravu ostavio kardinal sv. Marka Petar Barbo vidljivo je iz njegove obveze od 19. siječnja 1459. godine na uplatu, za prilike dalmatinskih samostana 15. stoljeća enormno visoke svote od 1300 zlatnih florena na koje je samostan oporezovan. Istog se dana trgovac (bankar?) *Baldasar Iohannis de Sancto Severino* iz Camerina obvezao na uplatu 300 florena, daljnjih 300 florena u roku od 3 mjeseca te pet malih pristojbi. U radu konsistorija na kojem je za opata imenovan Deodat Venier, sudjelovalo je 15 kardinala koji su među sobom razdijelili novac od njegove uplate.⁵⁰

Opat samostana mogao je na svoje opatske dužnosti podnijeti ostavku. Za to se navode najrazličitiji razlozi, poput starosti ili bolesti kao u slučaju opata benediktinskoga šibenskog samostana sv. Nikole u Luci. *Pro eo quod in septuagesimo vel circa tue etatis anno constitutus ac propterea tui corporis viribus destitutus necnon diversis infirmitatibus oppressus adeo existebas quod illa per te ipsum commode exercere non poteris in manibus nostris sponte et libere cesseris nosque cessionem ipsam admittentes*, opat Jakov Mihelić je osobno u papine ruke podnio ostavku; prihvaćajući je, papa je na njegovo mjesto postavio opata samostana sv. Jurja *Suborouatio* (Obrovac) u ninskoj biskupiji. Kako zbog ove ostavke Jakov ne bi trpio štetu, odredio je da će mu do kraja života opat Stjepan Biličić i njegovi nasljednici na opatskom mjestu svake godine na blagdan Uznesenja Bl. Djevice Marije (15. kolovoza) i Svih svetih uplaćivati trećinu od godišnjih prihoda.⁵¹

⁴⁴ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 62, f. 187r.

⁴⁵ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 62, f. 214r.

⁴⁶ Svoju je crkvenu karijeru počeo kao klerik u Kastelanskoj biskupiji, a bio je sakristan i ispovjednik pape Bonifacija IX. Unatoč nedovoljnoj kanonskoj dobi i odgovarajućem stupnju zaređenja 19. veljače 1409. godine imenovan je pulskim biskupom; 4. ožujka 1420. godine postao je zadarskim nadbiskupom; 17. listopada 1427. godine dobiva na upravu Grado, a 20. listopada 1434. godine Jeruzalem. (EUBEL 1913, I: 266, 281, 404; II: 164). Umro je prije 1448. godine.

⁴⁷ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 63, f. 69r.

⁴⁸ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 63, f. 74v.

⁴⁹ *Deodat Venier Petrov, kanonik, Zadraniin, 1458-1485.*

⁵⁰ *ASV, Cam. Ap.*, Oblig. et Sol. 76, f. 184v.

⁵¹ *ASV, Reg. Lat.* 414, ff. 139v-141r: Rim, 11. veljače 1445. godine. Vidi i: SOLDI 1966: 310.

OBEŠTEĆENJE (*PENSIO*)

Kanonsko pravo ne predviđa mogućnost da dvojica nadarbenika istovremeno posjeduju istu nadarbinu. Kako bi se našao izlaz iz pravno neodržive situacije, Rimski je kurija odredila da će jedan nadarbinu posjedovati *in titulo*, a drugi će njene prihode uživati *in pensione*. Kao obeštećenje za odreknuće na nadarbinu i njene prihode papa nadarbeniku koji podnosi odreknuće doznačuje *pensio*, koju će mu novi posjednik nadarbine od godišnjih prihoda uplaćivati svake godine do kraja života, *pensionem annuam quoad vixerit solvendam*. Nisu dopušteni prethodni dogovori o visini obeštećenja između onoga tko se odriče i njegovog nasljednika, jer upućuju na moguću simonističku prodaju službi. Stoga se i *resignatio in fovorem tertii* s dodjelom obeštećenja može postići jedino u Kuriji uz papino dopuštenje. Nasljednik je iznos obeštećenja uplaćivao svome prethodniku kao protuuslugu za odreknuće, a posredovanje Kurije ga je formalno oslobađalo od sumnje na simoniju (SCHWARZ 1984: 61 – 65).

Samo o papi ovisi i visina iznosa obeštećenja. Anonimni autor priručnika *Practicae cancellariae apostolicae* iz 15. stoljeća navodi kako ne bi trebao iznositi više od jedne trećine procijenjenoga godišnjeg prihoda nadarbine navedene u kandidatovoj molbi. Ova se normativna odredba može provjeriti prema iznosima navedenim u molbama i bulama o proviziji. Tako je u slučaju splitskog samostana sv. Stjepana pod borovima godišnji prihod procijenjen na 500 florena, a *pensio* koju će nadbiskup Lorenzo Zane uplaćivati kardinalu Bessarionu (1403.-1472.), koji je na upravu samostanom podnio ostavku, 31. je ožujka 1458. godine utvrđena na iznos od 150 florena.⁵² Tog su dana kardinal Bessarion i Lorenzo Zane sklopili posao koji će biti od koristi u karijeri tada još vrlo mladog Lorenza Zane. Evo kako su se odvijali događaji:

Papa Nikola V. je mjesto jeruzalemskog patrijarha rezervirao koronskom biskupu Kristoforu Garatoniju (EUBEL 1913, II: 138).⁵³ Kada je mjesto ispražnjeno smrću u Kuriji Blaža Molina, papa je najprije postavio Kristofora, no, kako je Kristofor ubrzo podnio ostavku, pismo je poništio, imenovanje odgodio, i mjesto ponudio kardinalu Bessarionu (21. listopada 1449. godine), koji je pak ostavku podnio papi Kalistu III. (1455.-1458.). Kako Jeruzalem ne bi dugo ostao bez poglavara, Kalist je 31. siječnja 1458. godine mjesto ponudio Lorenzu Zaneu. On je već protonotar u Rimskoj kuriji, arhiprezbiter u župnoj crkvi Garda u Veroni od koje dobiva godišnje prihode u iznosu od 600 florena i splitski nadbiskup od 1452. godine. Prihodi od jeruzalemske menze poslužiti će za izdržavanje na ovim častima.⁵⁴

Dakle, Kardinal Bessarion se u korist Lorenza Zanea odrekao mjesta jeruzalemskog patrijarha i splitske benediktinske opatije; Lorenzo sa svoje strane ostavlja bogate prihode župe Garda u Veronskoj biskupiji i obvezuje se da će kardinalu uplaćivati godišnje obeštećenje u iznosu od 150 florena od ukupnih prihoda (procijenjeni na 500 florena) splitske opatije na koju je imenovan. Biskupi Spoleta, Hvara i Skradina dobili su papin nalog da izvrše ovu zamjenu i Lorenza uvedu u posjed.⁵⁵ Ova se transakcija može objasniti 40. pravilom Kancelarije Nikole V. prema kojem se obeštećenje (*pensio*) dodjeljuje svakom prelatu ili crkvenoj osobi koja se u korist svojih službenika odreče nadarbine stečene papinom provizijom:

⁵² *ASV, Reg. Vat.* 464, ff. 104r-105r: Rim, 31. ožujka 1458. godine.

⁵³ *Christophorus Garatoni: canonicus Paduanus: episcopus Coronensis: 27 feb. 1437., 1448 nuntius apostolicus in Hungaria et administrator Hierolosymitanus; obitum ante 21 oct. 1449.*

⁵⁴ *ASV, Reg. Vat.* 464, ff. 107r-108r: Rim, 31. siječnja 1458. godine.

⁵⁵ *ASV, Reg. Vat.* 464, ff. 108r-109r: Rim, 31. siječnja 1458. godine; THEINER 1863: 419-420. br. 594.

circa facultates prelati aliisque personis ecclesiasticis super conferendis suorum familiarium beneficiis, cum vacaverint, a sede apostolica concessas ipsorumque familiarium reputationes opportune provisionis amminiculum adhibere satagens (OTTENTHAL 1968²: 261).⁵⁶

Bez obzira na pritajeno nezadovoljstvo u samostanima i među patronima, papinoj se odluci u nadarbenim pitanjima rijetko suprotstavljalo. Evo kako je sredinom 15. stoljeća reagirala dubrovačka plemićka obitelj Tudizić na odluku pape Eugena IV. (Gabriele Condulmer, 1431.-1447.) o dodjeljivanju godišnjeg obeštećenja nakon sudskog spora između dvojice opata samostana sv. Mihovila u Pakljenomu na otoku Šipanu, Tome i maloljetnog Pavla.⁵⁷

Kada je, naime, Pavao *sponte et libere* pred papom podnio ostavku, on je za novog opata imenovao Tomu, a Pavlu dodijelio godišnje obeštećenje u iznosu od tridesetpet florena, koje bi mu Toma i njegovi nasljednici na službi trebali uplaćivati svake godine. Ivan i Franjo Tudizić su se odluci usprotivili i sljedećih nekoliko godina Tomi priječili preuzimanje službe ne želeći Pavlu plaćati dosuđeno obeštećenje. Budući da nakon svega niti Toma nije mogao preuzeti svoju službu, a i sam gotovo na rubu financijskog sloma, preko svog zastupnika, člana papinog domaćinstva i konsistorijalnog odvjetnika, magistra Serafina iz Urbina dragovoljno je ostavio službu, pa je samostan ponovno ostao bez opata. Kako se ova neugodna situacija ne bi unedogled udugovlačila, a samostan trpio veliku štetu, konačno su i papa Nikola V. i patroni Tudizići našli povoljno rješenje koje bi trebalo zadovoljiti interese obje strane. Novi kandidat za mjesto opata je dominikanac Jeronim iz Splita, za kojeg patroni navode da je starije životne dobi a zbog svoje velike učenosti, primjerenog života i svečanih prodika vrlo omiljen među dubrovačkim građanima. Kompromis je postignut tako da je Pavao dobio manje poznatu opatiju sv. Marije Trefandia u Albanskoj biskupiji s приходima od kojih se može izdržavati sukladno svojoj opatskoj časti; Toma će od samostana sv. Mihovila, kojemu Jeronim postaje opatom, do kraja života u dva obroka (jedan oko Uskrsa, drugi oko Božića) dobivati godišnje obeštećenje u iznosu od dvadesetpet florena.⁵⁸

⁵⁶ Isto tako, smrt kardinala koji uglavnom posjeduju brojne bogate crkvene nadarbine, ostavljala je papi na raspolaganje za nove provizije. Uglavnom se za nasljednika takvih nadarbina prednost daje nekom drugom kardinalu, ali i njegovim službenicima. Kao primjer poslužiti će slučaj dvojice klerika - zadarskog arhidakona Stjepana *de Corthesiis* i rabljanina Jurja *de Marinellis* koji kao *familiares et continui commensales* djeluju u službi kardinala Marka Barba. Juraj je svojedobno od pape dobio u komendu benediktinski samostan sv. Stjepana na Rabu. Nakon smrti u Kuriji prestaje i njegovo pravo na uživanje komende pa je papa na vlastitu inicijativu, *motu proprio*, 25. lipnja 1488. godine pravo uživanja komende dodijelio njegovom zaštitniku, kardinalu Marku Barbu. Budući da pismo o ovoj dodjeli nikada nije sastavljeno, kardinal je 20. veljače 1489. godine podnio ostavku, papa ju je prihvatio i odmah samostan dodijelio u komendu Stjepanu *de Corthesiis* koji je također kardinalov *familiaris continuus commensalis et camerarius*. Samostan bez konventa ima godišnji prihod od samo 40 zlatnih florena, a pomoći će Stjepanu za izdržavanje u skladu s arhidakonskom časti. (*ASV, Reg. Lat.* 878, ff. 273r-274v; Rim, 20. veljače 1489. godine). U dalmatinskim su sredinama najčešće u središtu interesa kardinala, za dalmatinske prilike bogatije, benediktinske opatije, sv. Krševan u Zadru, sv. Ivan Krstitelj u Trogiru i sv. Stjepan pod borovima u Splitu, no kardinali su bili komendatarni upravitelji i nekih dalmatinskih biskupa. Tijekom tridesetih godina 15. stoljeća u Trogiru su se izmijenili kardinali Giovanni Vitelleschi i Ludovico Trevisan Scarampi. Siksto IV. je 28. travnja 1473. godine upravu nadbiskupijom povjerio svome nećaku, kardinalu Petru Riariju. Njega je nekoliko mjeseci kasnije naslijedio generalni ministar franjevačkog reda Johannes Zanneti d'Aciri (*ASV, Reg. Vat.* 558, ff. 172r-174r), no kada je i on premješten na biskupiju u Treviso upravu je dobio papin notar, primicerij sv. Marka u Veneciji, i kardinal *S. Nicolai inter Ymagines* Petar Foscari. Prigodom imenovanja za kardinala 10. prosinca 1477. godine Foscari se u Rimu među prijateljima, poznanicima i drugim kreditorima zadužio za oko 7000 zlatnih dukata. Budući da dugove nije uspijevaio namiriti, Siksto IV. mu je upravo nakon molbe od 2. lipnja 1478. godine (*ASV, Reg. Suppl.* 769, ff. 273v-274r) dodijelio brojne nadarbine, među kojima i benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana u zadarskoj nadbiskupiji. Preko svog vikara i upravitelja, zadarskog arhidakona, papinog akolita i kapelana, nuncija i sakupljača dugova za Apostolsku komoru u dalmatinskim biskupijama Franje Damjanovog (*ASV, Reg. Vat.* 516, f. 37r; Rim, 1. kolovoza 1461; *ASV, Reg. Vat.* 516, ff. 70r-71v; Rim, 15. veljače 1462; THEINER 1863: 463-464. br. 654) uložio je veliku svotu novca za obnovu samostana (*ASV, Reg. Vat.* 505, f. 353v; Rim, 5. kolovoza 1461; THEINER 1863: 459-460. br. 650; EUBEL 1913, II: 240).

⁵⁷ *ASV, Reg. Lat.* 436, ff. 26r-28v; Rim, 19. rujna 1447. godine.

⁵⁸ *ASV, Reg. Lat.* 436, ff. 26r-28v; Rim, 19. rujna 1447. godine.

Papina pisma o imenovanju opata donose često i iznos godišnjeg prihoda samostana prema općenitoj procjeni (*valorem annuum secundum comunem estimationem non excedunt*); a ponekad se takvi podaci daju naslutiti i iz neke molbe lokalnog biskupa ili nadbiskupa.

Evo kakvi su prihodi najčešće spominju
za dalmatinske benediktinske samostane tijekom 15. stoljeća

biskupija – samostan	Martin V.	Eugen IV.	Nikola V.	Kalikst III.	Pio II.	Pavao II.	Siksto IV.	Inocent VIII.
Nin: <i>S. Ambrosii</i>	40 ¹	80 ²	150 ³					
Nin: <i>S. Georgii de Copriva</i>			100 ⁴	6 marc. argenti ⁵				
Zadar: <i>S. Petri de Pago</i>		20 ⁶			50 ⁷		40 ⁸	
Zadar: <i>S. Grisogoni</i>	*500 ⁹							
Zadar: <i>SS. Cosme et Damiani de Rogovo</i>		500 ¹⁰						
Zadar: <i>S. Petri / Michaelis de Pasman</i>	50 ¹¹							
Zadar: <i>S. Michaelis de Monte</i>		40 ¹²						
Trogir: <i>S. Iohannis Baptiste</i>	160 ¹³ 200 ¹⁴							
Šibenik: <i>S. Nicolai de Portu</i>			100 ¹⁵				130 ¹⁶ 200 ¹⁷	
Split: <i>S. Stephani de Pinis</i>				500 ¹⁸				
Split: <i>B. Mariae de Solta</i>	20 duc. ¹⁹		20 ²⁰					
Split: <i>S. Andree de Scopulo / Pellago</i>	50 ²¹	18 ²²						
Hvar: <i>S. Iohannis de Pouglo insule Bracie</i>		40 ²³ 24 ²⁴						
Dubrovnik: <i>B. Marie de Melita</i>					160 ²⁵		200 ²⁶	
Dubrovnik: <i>S. Andree de Pellago</i>					60 ²⁷		60 ²⁸	
Dubrovnik: <i>S. Jacobi extra muros Ragusin.</i>						80 ²⁹		
Dubrovnik: <i>S. Michaelis de Peclina</i>			100 ³⁰		150 ³¹			
Hvar: <i>S. Nicolai de Lissa</i>		200 ³²				300 ³³	150 ³⁴	
Kotor: <i>S. Georgii de Perasto</i>								130 ³⁵

¹ *ASV, Reg. Lat.* 213, f. 274r-v: Tivoli, 3. srpnja 1421. godine: Nakon smrti opata Ivana *de Bohemia* izvan kurije imenovan je Antun *Philippi de Barolo*, redovnik zadarskog samostana sv. Krševana. Samostan sv. Ambrozija, kaže isprava: »in suis domibus aliisque edificis et structuris dirutum et collapsum existit ac caret monachis de presentia«.

² *ASV, Reg. Lat.* 392, ff. 54r-55r: Firenze, 1. ožujka 1442. godine.

³ *ASV, Reg. Lat.* 462, ff. 35r-36r: Rim, 4. studenoga 1450. godine.

⁴ *ASV, Reg. Lat.* 480, ff. 150v-152v: Rim, 5. travnja 1452. godine: Franjevac Andrija *de Madrusia* dobio je dispenciju da prijede iz svoga reda u benediktinski kako bi preuzeo upravu samostanom za kojeg se kaže da je na samotnom mjestu i udaljen od naseljenih mjesta, da već dugo nije bilo opata pa je ostao i bez redovnika, a da ga je u posljednje tri godine bez dozvole držao neki svećenik Blaž a bio je ponuđen i Stjepanu, opatu šibenskog samostana sv. Nikole.

⁵ *ASV, Reg. Lat.* 509, ff. 50r-5v: Rim, 25. svibnja 1456. godine: Prezbiter ninske biskupije Blaž Dujmov poželio se povući u osamu ovoga napuštenog samostana koji prijeti urušavanjem, u patronatskom pravu krbavskih knezova Karla i Tome. Svota od šest maraka srebra odgovara vrijednosti od 30 zlatnih florena.

⁶ *ASV, Cam. Ap.*, Annatae 9, f. 172v, Rim, 5. travnja 1444. godine.

⁷ *ASV, Reg. Suppl.* 539, ff. 137r-138r: Siena, 22. ožujka 1458. godine: Nakon smrti izvan Rimske kurije Ivana, opata samostana sv. Petra *extra muros opidi Paghi supra portum cathenarum*, za novog je opata imenovan Šimun Ivanov, redovnik zadarskog samostana sv. Krševana. (OSTOJIĆ 1965: 291).

⁸ *ASV, Cam. Ap.*, Intr. et Ex. 492, f. 128v: Rim, 29. travnja 1476. godine zadarski se kanonik i apostolski protonotar Jakov Vallaresso Apostolskoj komori obvezao na uplatu *annatae* benediktinskog samostana sv. Petra na otoku Pagu, godišnjeg prihoda od 40 zlatnih florena, ispražnjen smrću izvan Rimske kurije pokojnog Šimuna. Njemu je samostan dodijeljen u komendu 21. travnja 1476. godine. Istoga je dana osobno na ime *annatae* uplatio Komori svotu od 18 florena. *ASV, Cam. Ap.*, Annatae 24, f. 134r.; *ASV, Reg. Lat.* 761, ff. 212r-213r; OSTOJIĆ 1965: 291.

⁹ *ASV, Reg. Lat.* 217, ff. 288v-289r: Rim, 5. svibnja 1421. godine.

¹⁰ *ASV, Cam. Ap.*, Annatae 7, f. 256v: Rim, 11. siječnja 1438.; samostan je nešto ranije u komendu dodijeljen biskupu Bergama Polidoru Foscariju.

¹¹ *ASV, Cam. Ap.*, Annatae 2, f. 96v. Godišnji je prihod procijenjen na 50 zlatnih florena. Nakon smrti izvan Kurije opata Nikole 24. rujna 1425. godine imenovan je Benedikt *Dragorii*, koji se 5. listopada obvezao na plaćanje *annatae*.

¹² *ASV, Cam. Ap.*, Annatae 8, f. 276r. Dana 5. siječnja 1442. se Luka iz Zadra obvezao uplatiti *annatae* za samostan sv. Mihovila čiji je godišnji prihod procijenjen na 50 zlatnih florena. Nakon slobodnoga odreknuća opata Petra samostan mu je dodijeljen 4. studenoga 1441. godine.

¹³ *ASV, Reg. Lat.* 255, ff. 306v-307v: Rim, 18. ožujka 1425. godine.

¹⁴ *ASV, Reg. Lat.* 271, ff. 211v-213r: Rim, 22. ožujka 1427. godine.

¹⁵ *ASV, Reg. Vat.* 429, ff. 186v-187v: Rim, 19. svibnja 1454. godine; THEINER 1863: 412-413, br. 587; SOLDI 1966: 310.

¹⁶ *ASV, Reg. Suppl.* 688, ff. 174v-175v: Rim, 16. ožujka 1473. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Stjepana *Bilinicha* izabran je dominikanac Juraj, pokojnoga Mihovila Dragalašića iz Šibenika, koji je u svojoj molbi naveo manji iznos godišnjih prihoda. Magistar bogoslovije, otočki biskup, dominikanac Blaž, u nadi da će ponovno dobiti biskupiju s koje je uklonjen, navodi da godišnji prihod opatije iznosi 130 zlatnih florena.

¹⁷ *ASV, Reg. Suppl.* 713, ff. 261v-262r: Rim, 7. siječnja 1475. godine. Opat Juraj je u papine ruke podnio odreknuće u korist auditora Sv. Rote, trogirana Fantina de Valle. Kako radi odreknuća ne bi trpio štetu i imao se od čega uzdržavati, papa Siksto IV. osobno je odredio da će mu Fantino do kraja života i u određenim terminima i mjestima uplaćivati godišnje obeštećenje u iznosu od 1/3 ukupnih godišnjih prihoda.

¹⁸ *ASV, Reg. Vat.* 464, ff. 108r-109r: Rim, 31. siječnja 1458. godine; THEINER 1863: 419-420, br. 594.

¹⁹ *ASV, Reg. Lat.* 204, ff. 296v-297r: Firenze, 28. travnja 1419. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Petra imenovan je Benedikt Radey, redovnik samostana sv. Stjepana pod borovima ali je samostan zbog mršavih prihoda barem posljednjih deset godina bez predstojnika.

²⁰ *ASV, Reg. Lat.* 481, ff. 255v-257r: Rim, 30. kolovoza 1452. godine. Splitski je kanonik Juraj Zlatarić od pape Nikole V. dobio nalog da ispita zahtjev splitskog arhidakona Marina Bilišića koji je zatražio da se prihodi samostana Bl. Marije na Šolti nakon smrti izvan Kurije posljednjeg opata Benedikta sjedine sa prihodima arhidakonata, kako bi se on lakše mogao uzdržavati. Budući da se samostan nalazi *in loco silvestri et ab hominum habitatione remoto*, a u njemu ne živi niti jedan redovnik *nobis fuit humiliter supplicatum ut ordinem et dignitatem abbatialem in ipso monasterio penitus et omnino supprimi et extingui*.

²¹ *ASV, Reg. Lat.* 280, ff. 61r-62r: Rim, 6. ožujka 1428. godine. Nakon posljednjeg ispražnjenja samostana koje je bilo tako davno da o tome Kurija nema odgovarajućih vijesti, novim je opatom imenovan redovnik zadarskog samostana sv. Krševana Toma, sin pokojnoga Tome.

²² *ASV, Reg. Lat.* 328, ff. 277v-278r: Rim, 28. travnja 1434. godine. Nakon premještanja opata Tome na samostan sv. Nikole *de Lissa* novim je opatom samostana sv. Andrije, *monachis ad presens destitutum*, imenovan *Simon Millonis*, redovnik samostana sv. Stjepana pod borovima.

²³ *ASV, Reg. Lat.* 306, ff. 132v-133v: Rim, 11. ožujka 1431. godine. Redovnika zadarskog samostana sv. Krševana *Benedicta de Jadra* je papa Martin V. 2. rujna 1430. godine izabrao opatom samostana sv. Ivana na Braču, no tek je 11. ožujka 1431. kancelarija Eugena IV. sastavila pismo o imenovanju.

²⁴ *ASV, Reg. Lat.* 367, ff. 214v-216r: Firenze, 8. svibnja 1439. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Benedikta samostan je tako dugo ispražnjen da o tome nema preciznijih vijesti, stoga je hvarski biskup Toma zatražio da se prihodi samostana u iznosu od 24 florena dodijele jednom svećeniku.

²⁵ *ASV, Reg. Suppl.* 511, ff. 18v-19r: Rim, 5. rujna 1458. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Mihovila, redovnici ovog samostana okupili su se u nadbiskupskoj palači i za nasljednika izabrali Franju Gučetića (*Franciscus de Gote de Ragusio*) redovnika samostana sv. Marije s Lokruma. O ovom je izboru sastavljena notarska isprava. U molbi je vjerojatno pisarskom pogreškom kao godišnji prihod samostana naveden iznos od šezdeset florena, dok je u papinskoj buli datiranoj istim datumom, naveden iznos od stotinu i šezdeset florena. Vidi: *ASV, Reg. Lat.* 539, ff. 9r-10r.

²⁶ *ASV, Reg. Suppl.* 754, f. 231v: Rim, 17. srpnja 1476. godine. Nakon slobodnog odreknuća Mateja Lovre Ranjine i prestanka komende, za sebe ga je zatražio dominikanac Dominik *de Ragusio* predlažući za Mateja godišnje obeštećenje u iznosu od 60 florena.

ASV, Reg. Lat. 587, ff. 64v-66r: Rim, 11. svibnja 1463. godine.

²⁷ *ASV, Reg. Suppl.* 727, f. 256r-v: Rim, 14. listopada 1475. godine.

²⁸ *ASV, Reg. Lat.* 723, ff. 41v-42v: Rim, 28. studenoga 1472. godine. Nakon smrti izvan Kurije posljednjeg priora Franje Nikolinog veći je dio patrona predložilo franjeva Antona Crijevića i predstavilo ga u odgovarajućim terminima nadbiskupu. Nakon njegovog odreknuća pred dubrovačkim nadbiskupom, 29. ožujka 1473. patroni su nadbiskupu predložili novog kandidata, redovnika benediktinskoga samostana sv. Marije na Lokrumu Bazilija Jurjevog, kojeg je papa potvrdio. *Reg. Lat.* 725, ff. 300r-301r: Rim, 29. ožujka 1473. godine.

²⁹ *ASV, Reg. Lat.* 682, ff. 98v-99v: Rim, 3. prosinca 1468. godine.

³⁰ *ASV, Reg. Lat.* 436, ff. 26r-28v: Rim, 19. rujna 1447. godine.

³¹ *ASV, Reg. Vat.* 477, ff. 51v-52v. i ff. 94v-95v: Rim, 23. srpnja 1460. godine.

³² *ASV, Reg. Lat.* 410, ff. 305r-307r: Rim, 19. veljače 1445. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Tome samostan je dan na komendatarnu upravu tadašnjem senjskom biskupu Ivanu (koji je u međuvremenu premješten na biskupiju Varad). Međutim, on je podnio ostavku pa se ovom ispravom samostan daje zaderskom kanoniku i članu papina domaćinstva Antunu iz Paga koji je umro u Rimu u kolovožu 1476. godine.

³³ *ASV, Reg. Lat.* 623, ff. 36v-37v: Rim, 28. srpnja 1465. godine. Nakon odreknuća koje je u papine ruke u ime Lovre položio njegov zastupnik padovanski klerik *Andriolo de Sanctovito*, papa Pavao II. je odreknuće prihvatio, a samostan predao u doživotnu komendatarnu upravu hvarskom biskupu Nikoli.

³⁴ *ASV, Reg. Suppl.* 698, f. 51r: Rim, 17. studenoga 1473. godine.

³⁵ *ASV, Reg. Lat.* 839, ff. 48v-49v: Rim, 23. lipnja 1485. godine. Nakon smrti izvan Kurije opata Trifuna prihod samostana u iznosu od 130 florena sjedinjeni su s prihodima biskupske menze koji iznose svega 160 florena kako bi se biskup Petar *de Brutis* mogao od ovih zajedničkih prihoda izdržavati u skladu sa svojom biskupskom časti.

ZAKLJUČAK

Problem dodjeljivanja papinskih provizija na lokalne nadarbine strancima osobito je živo prisutan već u radovima suvremenika u gotovo svim dijelovima Europe od Škotske i Engleske na zapadu, preko Francuske i Njemačke, do Italije i Dalmacije. Nezadovoljstvo je najjače izraženo u slučaju provizija kardinalima. Nema sumnje da je problem politički vrlo značajan, ali broj stranaca na dalmatinskim nadarbinama nikad nije bio osobito velik. Treba naglasiti da su i najbogatije dalmatinske nadarbine u usporedbi sa sličnima u talijanskim pokrajinama kojima dominira Republika Sv. Marka vrlo siromašne i zanimljive samo kandidatima koji su na samom početku svoje svećeničke karijere, odnosno onim kardinalima koji su političkim vezama orijentirani na dalmatinske biskupije. Tijekom trajanja pontifikata dvojice papa porijeklom iz Venecije (Eugena IV. od 1431. do 1447. i Pavla II. od 1464. do 1471. godine, dakle, ukupno 23 godine) najveći je broj papinskih provizija na značajnije i bogatije nadarbine otišao kandidatima iz Venecije i njenih pokrajina (no oni su u Dalmaciji u to vrijeme i politički gospodari!).

Običaji klera, raširena praksa simonije, skandalozan život mnogih redovnika izazivaju žestoke kritike. U mnogim su benediktinskim samostanima popustile stege Regule osnivača reda sv. Benedikta, pa se neizbježno ukazala potreba za njihovom Reformom, koju je, međutim, bilo vrlo teško provesti. Ostavljen bez moralnih vođa, običan se narod vrlo lako i brzo priklonio učenjima prosjačkih redova koji su se u pravom trenutku našli na pravim mjestima, gdje je to bilo najpotrebnije, i od dijecezanskih svećenika koji su slijedili svoju crkvenu karijeru i raspuštenih i osiromašenih benediktinaca preuzeli dušobrižničku službu.

U zadarskome ženskome benediktinskom samostanu sv. Marije tijekom 15. stoljeća pregrađuje se i obnavlja zvonik. Za ovo najmonumentalnije graditeljsko djelo zadarskoga 15. stoljeća majstoru Nikoli Bilšiću tijekom desetak godina isplaćeno je ukupno 950 dukata, najviše za jedan graditeljski rad u Zadru 15. stoljeća. Opat Deodat Venier je početkom osamdesetih godina 15. stoljeća obnovio opatijsku dvoranu koju je trgovac Pasini pretvorio u skladište. Za nju je 1482. godine od klesara Tome iz Faenze i brata mu Bona iz Milana naručio šest prozora. Nakon tri godine naručio je od Nikole Firentinca ukrasne prozore za samostan i obvezao se isplatiti mu 134 zlatna dukata. Dao je postaviti i temelje za zvonik samostanske crkve koji nakon njegove smrti nikad nije dovršen. Dao je izraditi i nekoliko prekrasnih liturgijskih kodeksa. Imamo li na umu visoke cijene ovih nekoliko radova i iznose koji su uplaćivani Apostolskoj komori, Kardinalskom zboru i pojedinim komendatarnim upraviteljima, jasni su razmjeri financijske štete i posljedice koje je sustav donio, za europske prilike siromašnima, dalmatinskim benediktinskim opatijama.

KRATICE

ASV, Reg. Lat. – Archivio Segreto Vaticano, Registri Lateranensi.

ASV, Reg. Vat. - Archivio Segreto Vaticano, Registri Vaticani.

ASV, Cam. Ap. - Archivio Segreto Vaticano, Camera Apostolica.

ASV, Reg. Suppl. - Archivio Segreto Vaticano, Registri delle Suppliche.

Dictionnaire – *Dictionnaire du droit canonique contenant tous les termes du droit canonique publié sous la direction de R. Naz*, vol. III, Paris VI, 1942,

LM - *Lexicon des Mittelalters*, Bd. V. *Hiera-Mittel bis Lukanien*. München-Zürich, 1991.

LTK - *Lexicon für Theologie und Kirche*. Bd. 6. W. KASPER (ur.), Herder: Freiburg-Basel-Rom-Wien, 1997.

BIBLIOGRAFIJA

- EUBEL, K. 1913 - *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Summorum Pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 per ducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta edita per Conradum Eubel. Editio altera. Monasterii MDCCCCXIII (1913²), vol. I- VI.*
- GILLES, H. 1955 - Les auditeurs de rote au temps de Clément VII et Benoit XIII (1378-1417). Notes Biographiques. *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 67/1955: 319-337
- OSTOJIC, I.
- 1941 - *Katalog benediktinskih samostana na Dalmatinskom primorju*. Split, 1941.
- 1963 - *Benediktinci u Hrvatskoj I*. Split, 1963.
- 1964 - *Benediktinci u Hrvatskoj II*. Split, 1964.
- 1965 - *Benediktinci u Hrvatskoj III*. Split, 1965.
- 1969 - Montecassino i benediktinci u Hrvatskoj, *Historijski zbornik* 21 – 22/1969: 389 –402.
- 1973 - Relations entre la Venise Médiévale et les monastères bénédictins en Croatie, u: A. PERTUSI (ur.), *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, Atti del I Convegno Internazionale di storia della civiltà veneziana, Firenze, 1973:583-598.
- OTTENTHAL, V. E. 1968 - *Regulae Cancellariae Apostolicae. Die päpstlichen Kanzleiregeln von Johannes XXII. bis Nikolaus V.* Innsbruck, 1888¹, 1968².
- KOLANOVIĆ, J. 1983 - Liturgijski kodeksi svetokrševanskog opata Deodata Venijera. *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 29 – 30/1983: 57-84.
- LJUBIĆ Š. 1887 - Dva popisa listina glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. *Starine JAZU* 19/1887: 81-171.
- NERALIĆ, J. 2007 - *Put do crkvene nadarbine. Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*. Split, 2007.
- NOWAK, J. 2011 - *Ein Kardinal im Zeitalter der Renaissance. Spätmittelalter, Humanismus, Reformation* 59. Tübingen, 2011.
- PIZZATI, A. 1997 - Commende e politica ecclesiastica nella Repubblica di Venezia tra '500 e '600. *Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti: Memorie: Classe di scienze morali, lettere ed arti*, Venezia, 70/1997: 25-39.
- PRAGA, G. – Lo »scriptorium« dell'abbazia benedettina di San Grisogono in Zara, *Archivio storico per la Dalmazia*, vol. VII, fasc. 39. Zadar, 1929
- SCHWARZ, B. 1984 - Die Entstehung der Ämterkäuflichkeit an der Römischen Kurie. U: I. MIECK (ur.), *Ämterhandel im Spätmittelalter und im 16. Jahrhundert*, (Einzelveröffentlichungen der historischen Kommission zu Berlin, Bd. 45/3). Berlin, 1984: 61-65.
- SCHMITZ, P. – *Histoire de l'Ordre de Saint-Benoit*, 1942-1956.
- SOLDO, A. 1966 - Takse »servitium commune« kod nas kroz XIV i polovicom XV stoljeća. *Arhivski vjesnik*, 9/1966: 305-326.
- THEINER A. 1863 - *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. Tomus Primus: Ab Innocentio papa III. usque ad Paulum papam III. 1198-1549*. Romae, Typis Vaticanis, 1863.

»PENSIONEM ANNUAM DUCENTARUM ET QUINQUAGINTA LIBRARUM
MONETE IN ILLIS PARTIBUS CURRENTIS, ANNIS SINGULIS QUOAD
UIXERIT PER ABBATEM DICTI MONASTERII INTEGRE
ET EFFICACITER PERSOLUENDARUM«
OBLIGATIONS OF ABBOTS OF BENEDICTINE ABBEYS IN DALMATIA
TO THE APOSTOLIC CHAMBER IN THE 15TH C.

System of Benedictine abbeys given *in commendam* is hard to understand without the basic knowledge of papal right to appoint candidates on vacant ecclesiastical benefices. From as early as the 14th century the office of abbots entered into the category of *beneficia maiora* thus their appointment was decided on the consistory by the Pope and the College of cardinals. In the early 1420s the new canon law regulation in the administration of major Benedictine abbeys was introduced in the Roman Curia. Coinciding with the Venetian occupation of Dalmatia between 1409 and 1420 some of the richest Benedictine abbeys remained without their abbots. At the end of 1409 Krševan Soppe, abbot of St Grisogonus of Zadar was banished. The solution to the abbey's long vacancy was found only in 1419: abbot Soppe resigned by proxy at the Roman Curia and was transferred to southern Italy. Consequently, Martino de Ortha from Naples, who also resigned, was rewarded a life-long yearly pension amounting to 150 gold florins of the Apostolic Chamber. His resignation opened the way for the appointment of Zadar patrician Petar, son of Krševan Crissava, doctor in canon law and a monk in the Venetian abbey of Saint Nicholas in Lido. After his death in 1447 the abbey was given *in commendam* to cardinal Pietro Barbo, nephew of Eugene IV, the future pope Paul II himself. Nikola Lovrin, a monk in the abbey of St Grisogonus in Zadar, was finally appointed abbot of the Trogir's abbey of St John the Baptist in 1427, after an exhausting competition and several processes in the Roman Sacred Rota with Pietro Branco of the Venetian abbey of San Giorgio Maggiore and cardinal Giordano Orsini. Both of them resigned. Upon Nikolas' death in 1468, the Trogir abbey became a *commendam* first of cardinal Marco Barbo, nephew of pope Paul II, who resigned several months later in favour of archbishop of Split, Lorenzo Zane.

Similar intricate appointment procedures involving local and foreign monks, clerics and cardinals mostly of Venetian origin employed by the Apostolic Curia, seeking sinecure benefices to achieve regular incomes and improve their financial situation, are well documented by the extant archival sources for other Dalmatian Benedictine abbeys.

However, financial hardships these abbots had to face in order to fulfill the various requests the Apostolic Chamber imposed upon them (common and minute services to the cardinals present at the Consistory as well as the payments to lower ranked Chamber offices; the annual life-long pension amounting to one third of the abbey's annual income to be paid to the resigning cardinal/archbishop who holds the *commendam*) have frequently been misinterpreted in the earlier Croatian historiography. In this article, the author offers precise lists of expenses documented by the extant sources in the series of the Apostolic Chamber preserved in the Vatican Secret Archives.